

INFORMACIJA O POTPISIVANJU DVOGODIŠNJEG SPORAZUMA O SARADNJI IZMEĐU MINISTARSTVA ZDRAVLJA CRNE GORE I REGIONALNE KANCELARIJE SVJETSKE ZDRAVSTVENE ORGANIZACIJE ZA EVROPU ZA 2022-2023. GODINU

Dvogodišnji sporazum o saradnji između Ministarstva zdravlja Crne Gore i Regionalne kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) za Evropu za 2022-2023. (u daljem tekstu Sporazum) predstavlja praktični okvir za saradnju, definisan na osnovu niza konsultacija između zdravstvenih vlasti (pristup „od baze do vrha“) u Crnoj Gori i Sekretarijata SZO Regionalne kancelarije za Evropu, kako bi se odredili prioritetni zdravstveni ishodi za saradnju između Crne Gore i SZO za period 2022–2023.

U dokumentu je detaljno objašnjen program saradnje, uključujući i predložene outpute i rezultate, zasnovani na specifičnim potrebama zemlje, kao i na regionalnim i globalnim inicijativama i perspektivama SZO. Rezultat je zajedničkog definisanja odgovora na izazove u oblasti javnog zdravlja i u skladu je sa postojećim naporima koji se ulažu u cilju poboljšanja zdravstvenog statusa stanovništva u Crnoj Gori.

Sporazum je usklađen sa Evropskim programom rada SZO za period 2020–2025., koji pruža stratešku viziju rada SZO, uspostavlja prioritete i daje generalno usmjerenje, kroz tri glavna cilja: univerzalna zdravstvena zaštita, odgovor i pripremljenost za vanredne situacije i osiguranje zdravog života i blagostanja za cjelokupnu populaciju.

Sporazum je strukturiran na sledeći način:

DIO 1 obuhvata zdravstvene efekte za koje koji treba da budu ostvareni kroz dogovoreni program saradnje u 2022–2023, i koji će biti u fokusu zajedničkih napora Vlade Crne Gore i Sekretarijata SZO.

Dokument sadrži i rezime kategorija programskog budžeta, ishode, outpute programskog budžeta i rezultate, kao i način njihovog ostvarivanja.

DIO 2 uključuje poglavlje o budžetu opredijeljenom za realizaciju Sporazuma i uzajamnim obavezama Sekretarijata SZO i Vlade Crne Gore.

Na osnovu zajedničkog sporazuma, outputi programskog dvogodišnjeg budžeta i dogovoreni rezultati za 2022–2023. mogu se izmijeniti i to u pisanoj formi koju potpisuju Regionalna kancelarija SZO za Evropu i Vlada Crne Gore, a do kojih može doći usljed promjena zdravstvene situacije u državi, promjena u kapacitetima države da sprovede dogovorene aktivnosti, specifičnih potreba nastalih tokom dvogodišnjeg perioda, promjena u smislu kapaciteta Regionalne kancelarije da obezbjedi dogovorene outpute, ili u svijetlu promjena u oblasti finansiranja. Bilo koja od strana potpisnica može inicirati izmjene.

Obaveza Vlade Crne Gore je da formuliše politike i strategije, kao i angažman u procesima implementacije, a takođe će obezbjediti i raspoložive kadrove, materijale, sredstva, opremu i

pokriće lokalne troškove koji su neophodni za ostvarivanje ishoda identifikovanih u Sporazumu.

Obaveza SZO je da obezbjedi, u skladu sa raspoloživim sredstvima i u skladu sa svojim pravilima i propisima, outpute i rezultate definisane Sporazumom.

Sporazumom su definisana tri ključna prioriteta sa krajnjim ishodima:

- Visokokvalitetne zdravstvene usluge usmjerene na ljude, bazirane na jakoj primarnoj zdravstvenoj zaštiti;
- Osiguranja finansijske zaštite i pristup lijekovima;
- Jačanje otpornosti zdravstvenog sistema u vanrednim situacijama.

Ukupan budžet za implemetaciju Sporazuma za Crnu Goru u narednom dvogodišnjem periodu iznosi US\$ 302,000.00. Doprinos SZO je značajno veći od iznosa finansijskih sredstava u ovom dokumentu, jer ona obuhvata stručnu pomoć i druge inpute iz centrale SZO, Regionalne kancelarije i nacionalnih kancelarija.

Nakon potpisivanja Sporazuma, Ministarstvo zdravlja će ponovo potvrditi/imenovati nacionalne kontakt osobe za SZO, kao i nacionalne tehničke fokal pointe. Nacionalna kontakt osoba biće odgovorna za ukupnu implementaciju Sporazuma u ime Ministarstva i saradjiivaće, na redovnoj osnovi, sa svim nacionalnim tehničkim fokal pointima. Šefica Kancelarije SZO za Crnu Goru će biti odgovorna za implementaciju Sporazuma u ime SZO. Regionalna kancelarija će obezbjediti zemlji najviši mogući nivo tehničke pomoći, što će se omogućiti i podržati kroz Kancelariju SZO za Crnu Goru.

Ministarka zdravlja dr Jelena Borovinić Bojović i regionalni direktor SZO za Evropu dr Hans Kluga potpisaće Dvogodišnji sporazum o saradnji između Ministarstva zdravlja Crne Gore i Regionalne kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije za Evropu za 2022-2023. godinu tokom regionalnog sastanka koji se organizuje u saradnji CEI/SZO “ Realizing the potential of primary health care to deliver on the Roadmap for Health in the Western Balkans“, koji se održava 3.septembra 2021.godine, u Budvi.

Dvogodišnji sporazum o saradnji

Između

Ministarstva zdravlja Crne Gore

i

**Regionalne kancelarije za Evropu
Svjetske zdravstvene organizacije**

za period 2022-2023. godine

Potpisnici:

Za Ministarstvo zdravlja

Potpis

Datum

Ime i prezime: dr Jelena Borovinic Bojovic

Funkcija: Ministarka zdravlja

Za Svjetsku zdravstvenu organizaciju

Potpis

Datum

Ime i prezime:

Funkcija: Regionalni Direktor za Evropu

Sadržaj

Sadržaj

UVOD.....	2
USLOVI SARADNJE.....	3
DIO 1. STRATEŠKI POGLED NA PRIORITETE SARADNJE.....	4
1.1 Politički i socio-ekonomski kontekst:	4
1.2 Nacionalni zdravstveni i razvojni ciljevi i partnersko okruženje:.....	5
1.3 Zdravstveni status i napredak ka ostvarivanju zdravstvenih ciljeva:	6
1.4 Strateški prioriteti u transformaciji za zdravlje	7
1.5 Najznačajnije oblasti za saradnju na osnovu Evropskog programa rada i Opšteg programa rada 9	
DIO 2. PROGRAMSKI PRIORITETI ZA SARADNJU TOKOM 2022-23. GODINE	9
DIO 3. BUDŽET I OPREDJELJENA SREDSTVA ZA PERIOD 2022-2023. GODINE ...	10
2.1 Budžet i finansiranje	10
2.2 Obaveze	10
2.2.1 Obaveze SekretarijataSZO	10
2.2.2 Obaveze Vlade.....	10
LISTA SKRAĆENICA.....	11
PRILOG 1: OKVIR ZA REZULTATE TRINAESTOG OPŠTEG PROGRAMA RADA SZO.....	12
PRILOG 2:	13

Uvod

Ovaj Dvogodišnji sporazum o saradnji (u daljem tekstu: Sporazum) između Regionalne kancelarije Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) i Ministarstva zdravlja Crne Gore (opcionalno: u ime Vlade Crne Gore) za dvogodišnji period 2022 - 2023. godine predstavlja praktični okvir za saradnju, usaglašen u procesu sukcesivnih konsultacija između nacionalnih zdravstvenih vlasti sa jedne i Regionalne kancelarije SZO za Evropu u ime SZO sa druge strane, sa opštom svrhom da se postignu ciljevi Trinaestog opšteg programa rada SZO za period 2019-2023. godine, Evropskog programa rada za period 2021-2025. godine: “Ujedinjena akcija za bolje zdravlje u Evropi” i nacionalnih zdravstvenih politika Crne Gore .

Trinaesti opšti program rada SZO predviđa visok nivo strateške vizije rada SZO i njenih država članica i daje opšti smjer za petogodišnji period sa početkom u januaru 2019. godine. Programski budžet SZO za period 2022-2023. godine, koji je usvojila sedamdeset i četvrta Skupština SZO, ima za cilj da tu viziju pretvori u stvarnost stvaranjem pozitivnog zdravstvenog uticaja na ljude na nivou država. Njegov okvir za rezultate (v. Prilog 1) pokazuje kako se ulazni i izlazni parametri (*input/output*) prevode u djelo i kako su od ključnog značaja za postizanje ciljeva Trinaestog opšteg programa rada (koji se mjere trostrukim milijardskim ciframa) i za maksimiziranje uticaja na živote ljudi u zemlji.

Dvogodišnji sporazum o saradnji, utemeljen na Trinaestom opštem programu rada SZO i Agendi za održivi razvoj do 2030. godine, usmjeren je na postizanje principa i vrijednosti koji su u osnovu Evropskog programa rada za period 2020-2025. godine, koji je usvojio Regionalni komitet SZO za Evropu na svom sedamdesetom zasijedanju tokom 2020. godine. U skladu sa Evropskim programom rada, Dvogodišnji sporazum o saradnji ima za cilj da obezbijedi podršku Crnoj Gori u promovisanju univerzalnog pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti bez straha od finansijskih poteškoća, nudeći djelotvornu zaštitu od vanrednih situacija u zdravstvu i gradeći zdrave zajednice, gdje djelovanja u oblasti javnog zdravlja i odgovarajuće javne politike obezbjeđuju bolji život u ekonomiji blagostanja.

Opis Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji

Kroz konsultativni proces, SZO i Crna Gora saglasile su se o širokoj prioritizaciji oblasti za saradnju koje su revidirane i pročišćene u pripremi ovog dokumenta. Ovaj dokument dalje donosi detalje programa saradnje, uključujući i prioritizovane ishode, predložene rezultate i konkretne rezultate u smislu proizvoda i usluga.

Postizanje prioritizovanih ishoda, kako su identifikovani u ovom Dvogodišnjem sporazumu o saradnji, stoga predstavlja odgovornost i Sekretarijata SZO i Crne Gore.

Dvogodišnji sporazum o saradnji biće implementiran kroz optimalne i najprikladnije načine rada u rasponu od onih koji su posebno osmišljeni za Crnu Goru (za rezultate koji su visoko specifični za potrebe i okolnosti pojedinačnih Crne Gore), onih koji važe za više zemalja (koji se bave zajedničkim potrebama zemalja i koriste pristup za region), pa sve do onih koji se primjenjuju za više država (za podregionalne potrebe).

Uslovi saradnje

Program saradnje može se revidirati ili prilagođavati u definisanom dvogodišnjem periodu na osnovu međusobnog sporazuma, kada okolnosti koje preovladavaju ukažu na potrebu da se izvrši izmjena.

Rezultati dvogodišnjeg programskog budžeta za period 2022–2023. mogu biti izmijenjeni i dopunjeni međusobnim sporazumom, u pisanoj formi, između Regionalne kancelarije SZO za Evropu i Vlade usljed, na primjer, promjena zdravstvene situacije u zemlji, izmijenjenog kapaciteta zemlje za sprovođenje dogovorenih aktivnosti, specifičnih potreba koje se javljaju tokom te dvije godine ili promjena u kapacitetima Regionalne kancelarije da obezbijedi realizaciju rezultata ili promjena u finansiranju. Svaka strana može da inicira izmjene i dopune.

Ministarstvo zdravlja imenovaće odgovorno lice na nacionalnom nivou za saradnju sa SZO i tehničke kontakt osobe (engl. *focal points*). Odgovorna osoba na nacionalnom nivou biće zadužena za cjelokupnu koordinaciju sprovođenja Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji u ime Ministarstva i održavaće redovnu komunikaciju sa svim tehničkim kontakt osobama na nacionalnom nivou. Predstavnik SZO ili Šef Kancelarije SZO u Crnoj Gori biće nadležan za realizaciju Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji u ime SZO u bliskoj koordinaciji i uz nadzor Regionalne kancelarije i koordiniraće svu potrebnu podršku centrale SZO.

Implementacija će početi početkom dvogodišnjeg perioda 2022-2023. godine.

SZO će opredijeliti osnovni budžet za ovaj dvogodišnji period kao indikativni iznos procijenjenih troškova realizacije planiranog posla. U mjeri u kojoj to bude moguće, ovako opredijeljena budžetska sredstva obuhvataće ukupne izdatke za realizaciju Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji, bez obzira na nivo SZO sa kojega će se posao obavljati. Finasijska sredstva obezbijediće se kako iz korporativnih resursa SZO, tako i iz svih drugih resursa koji se mobilizuju posredstvom SZO. Ta sredstva se neće koristiti za subvencioniranje ili nadomještanje nedostajućih sredstava u okviru redovnog rada i pružanja usluga sektora zdravstva, niti kao dopuna za isplatu zarada ili za kupovinu materijala. Aktivnosti i kupovina materijala i donacije u okviru reagovanja u kriznim situacijama ili kao dio pokaznih projekata i dalje će se finansirati kroz dodatne mehanizme, u skladu sa pravilima i propisima SZO.

Izdaci za zaposlene u SZO koji su bazirani u sjedištu SZO, u Regionalnoj kancelariji i u Kancelariji SZO u Crnoj Gori nisu prikazani u indikativnom budžetu.

Vrijednost doprinosa Vlade Crne Gore - osim onog koji se kanališe preko Sekretarijata SZO takođe nije uključena u Dvogodišnji sporazum o saradnji niti u indikativni budžet.

Ovaj Dvogodišnji sporazum o saradnji otvoren je za dalju doradu i doprinose iz drugih izvora, da bi se postojeći program dopunio ili uvele aktivnosti koje u ovoj fazi nisu obuhvaćene.

DIO 1. Strateški pogled na prioritete saradnje

1.1 Politički i socio-ekonomski kontekst:

Analiza konteksta države treba da sadrži pregled ključnih političkih, društvenih, kulturoloških, demografskih, ekoloških, ekonomskih, tehnoloških i drugih faktora i determinanti sa važnim implikacijama za zdravlje. Ona može takođe da identifikuje i naročito osjetljive populacije; i zakonodavno okruženje i politike koje utiču na zdravlje, uključujući i sektore koji nisu zdravstvo. Ukoliko je na raspolaganju, najznačajniji izvor za ovu analizu je Analiza situacije u zemlji UN-a.

Pristupanje EU je najznačajniji pokretač reformskih procesa u zemlji koji ima za cilj pridruživanje Evropskoj uniji do 2025. godine. Značajan napredak ka pristupanju EU ostvaren je otvaranjem svih poglavlja pravne tekovine EU i zatvaranjem tri poglavlja, dok je tempo realizacije reformi i zatvaranja poglavlja, međutim, u posljednje vrijeme usporen.

Postoji snažna veza i komplementarnost između procesa pristupanja EU, Agende do 2030. godine i ciljnih vrijednosti postavljenih u okviru Ciljeva održivog razvoja. Gotovo dvije trećine ciljnih vrijednosti u okviru Ciljeva održivog razvoja (109 od 169) obuhvaćeni su procesom pristupanja EU.

U kontekstu visoko polarizovanog društva i nacionalnih i regionalnih tenzija, nova vlast se suočila sa do sada neviđenim izazovom ublažavanja ekonomskog i socijalnog uticaja krize izazvane pandemijom kovid-19.

Crna Gora se suočava sa starenjem svoje populacije. Sve veća urbanizacija predstavlja razlog za brigu i izazvana je egzdusom ljudi koji se preseljavaju iz ruralnih krajeva u gradove. Investiranje u politike jačanja ljudskog kapitala pomoći će Crnoj Gori da se prilagodi na demografske promjene i pružće joj podršku u budućim razvojnim prioritetima, a pokušće da obezbijedi da ljudi sa vještinama ostanu u Crnoj Gori.

Socijalna kohezija u Crnoj Gori sve je osjetljivija posljednjih godina. Ona je pod uticajem niskog nivoa povjerenja u institucije i precepcije ograničenog ravnopravnog tretmana.

Crna Gora ma za cilj tranziciju na ekonomiju sa nula emisija ugljenika i postiže neke od svojih nacionalnih ciljeva u tom smislu.

Ekonomska politika Crne Gore može da se okarakteriše kao politika dualne ekonomije - sa velikim vladinim sektorom i dominantnim eksternim sektorom, turizmom, koji donosi prosperitet u vidu otvaranja radnih mjesta i deviznih prihoda.

Ekonomija Crne Gore osjetljiva je na šokove globalnog rasta, usljed značajnih internih i eksternih neravnoteža. Rast je počeo u velikoj mjeri da zavisi od javnih investicija. Sektor usluga najviše doprinosi bruto dodatnoj vrijednosti sa otprilike 60% BDP-a 2019. godine. Nedostatak fiskalnog prostora smanjio je mogućnost Crne Gore da apsorbuje ekonomske šokove kao što je šok izazvan pandemijom kovida-19. Uprkos određenoj fiskalnoj konsolidaciji, javni dug dostigao je nivo od 77% BDP-a 2019. godine. Procijenjeni javni dug dostigao je 92,9% BDP-a tokom 2020. godine i prognozira se da će dostići čak 94,2% BDP-a 2021. godine.

Slabi izvozni rezultati Crne Gore, loša konkurentnost i mala proizvodna baza ometaju mogućnost Crne Gore da otvara dostojna radna mjesta. Crna Gora značajno zaostaje za prosjekom EU u smislu zaposlenosti. Dugoročna nezaposlenost predstavlja 80% ukupne nezaposlenosti. Nezaposleni su češće siromašni, žene i mladi i oni sa nižim obrazovanjem.

Tokom 2019. godine, 30,5% populacije bilo je u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Više ljudi živi u siromaštvu u ruralnim nego u urbanim područjima. Stopa rizika od siromaštva je veća u sjevernom nego u centralnom regionu.

Od 2017. god 2020. godine Crna Gora je povećala svoj Indeks razvoja po mjeri čovjeka (engl. *Human Development Index* - HDI) sa 8,14 na 8,29, što je postavlja na 48. mjesto na globalnoj listi prema ovom indeksu. Kada se uračuna kovid-19, rezultat Indeksa razvoja po mjeri čovjeka u Crnoj Gori pada na 0,812, čime se rizikuje da se Crna Gora vrati na nivo iz 2014. godine. Indeks rodnog razvoja (engl. *Gender Development Index* - GDI) otkriva rezultat koji je ispod prosjeka zemalja sa visokim razvojem po mjeri čovjeka.

Regionalna saradnja je ključni element u vanjskoj politici, a Crna Gora aktivno doprinosi stabilnosti i sigurnosti na regionalnom nivou kroz učešće u oko 35 regionalnih organizacija i inicijativa.

Pandemija kovida-19 uticaće na napredak u postizanju Ciljeva održivog razvoja, sa više tih ciljeva u kategoriji „velikih” ili „značajnih izazova”.

1.2 Nacionalni zdravstveni i razvojni ciljevi i partnersko okruženje:

Ova ocjena treba da pruži strateški pregled najvažnijih nacionalnih zdravstvenih i razvojnih okvira, sa naročitim naglaskom na srednjoročnim i dugoročnim planovima. Takođe treba da pomene i doprinos Okvira Ujedinjenih nacija za saradnju na ostvarivanju održivog razvoja (UNSDCF) i SZO. Analiza partnerskog okruženja treba da izvrši pregled mogućnosti za interakciju sa Crnom Gorom na različitim nivoima i u različitim sektorima; mogućnosti za rad sa međunarodnim i domaćim partnerima; izazova i rizika.

Crna Gora je posvećena realizovanju Trinaestog opšteg programa rada za period 2019-2023. godine i Evropskog programa rada za period 2020-2025. godine - „Ujedinjeno djelovanje za bolje zdravlje u Evropi”.

Da bi se maksimizirale mogućnosti za unapređenje zdravlja stanovništva i smanjivanje nejednakosti u zdravlju, Vlada Crne Gore krenula je u izradu međusektorske Nacionalne politike zdravlja usklađene sa Evropskim programom rada za period 2020-2025. godine. Tu se izlaže vizija o tome kako nacionalne vlasti mogu da podrže postizanje univerzalnog pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti bez straha od finansijskih poteškoća, sa djelotvornom zaštitom od vanrednih situacija u zdravlju i obezbjeđivanjem da ljudi mogu da se razvijaju u zdravim zajednicama gdje djelovanja u oblasti javnog zdravlja i odgovarajuće javne politike obezbjeđuju bolji život u ekonomiji blagostanja. Ključni prioriteti ove Nacionalne politike nalaze se u Agendi održivog razvoja do 2030. godine. Ona nudi pristup postizanju ovih prioritarnih ciljeva i u okviru odgovora na pandemiju kovida-19 i oporavka od nje, a i van tog okvira.

Nacionalna politika je čvrsto ukorijenjena u različite globalne i regionalne okvire: Povelja iz Talina: Zdravstveni sistemi za zdravlje i blagostanje; Deklaracija iz Astane (o primarnoj zdravstvenoj zaštiti (PZZ)); Deklaracija iz Ostrave sa Šeste ministarske konferencije o životnoj sredini i zdravlju; Protokol o vodama i zdravlju; i Šangajska deklaracija o promovisanju zdravlja u Agendi za održivi razvoj do 2030. godine.

Vlada je odlučna da bolje opremi zdravstveni sistem kako bi bio spremniji za buduće vanredne situacije i odgovor na njih, da zatvori tekući zdravstveni jaz i jaz u održivom razvoju u zemlji i

sa EU, i da doprinese postizanju globalnih i regionalnih zdravstvenih ciljeva i ciljeva održivog razvoja.

1.3 Zdravstveni status i napredak ka ostvarivanju zdravstvenih ciljeva:

Trinaesti godišnji program rada i Evropski program rada treba da posluže kao konceptualni okvir za preduzimanje robusne analize zdravstvene situacije i situacije u oblasti ravnopravnosti u zdravlju. Obično se ovaj dio bazira na reviziji Ciljeva održivog razvoja koji su povezani sa zdravljem (koji takođe čine osnovu za Trinaesti godišnji program rada), a to se koristi i tokom zajedničke analize stanja koju rade Regionalna kancelarija i Kancelarija u zemlji.

Postignut je značajan napredak u poboljšanju dužine očekivanog životnog vijeka. Međutim, još uvijek nije zatvoren zdravstveni jaz, i generalno gledano ljudi u Crnoj Gori i dalje imaju kraći očekivani životni vijek i troše veći dio raspoloživih prihoda na zdravlje nego stanovnici ostatka EU.

Crna Gora je postigla Cilj održivog razvoja 3.1 (do kraja 2030. smanjiti globalnu stopu smrtnosti kod majki na manje od 70 na 100.000 živorođenih) i 3.2 (do kraja 2030. okončati smrtne slučajeve koji se mogu spriječiti kod novorođenčadi i djece mlađe od 5 godina.)

Međutim, ostaju značajni izazovi vezani za ciljeve održivog razvoja 3.4 (Do kraja 2030. smanjiti za jednu trećinu broj prijevremenih smrtnih slučajeva od nezaraznih bolesti kroz prevenciju i liječenje i promovisati mentalno zdravlje i blagostanje), 3.5 (Pojačati prevenciju zloupotrebe supstanci i liječenje posljedica takve zloupotrebe), i 3.9 (Do kraja 2030. bitno smanjiti broj smrtnih slučajeva i oboljenja od opasnih hemikalija, odnosno od zagađenja i kontaminacije vazduha, vode i zemljišta). Isto se može reći i za Cilj održivog razvoja 3.6 (Do 2030. godine na globalnom nivou prepoloviti broj smrtnih slučajeva i povreda do kojih dolazi u saobraćajnim nesrećama). Ciljevi održivog razvoja u 3. grupi ciljeva koji iziskuju dodatno ubrzanje i investicije obuhvataju 3.7 (Do 2030. obezbijediti univerzalni pristup uslugama koje se odnose na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu), 3.8 (Postići univerzalni obuhvat zdravstvenom zaštitom), i 3.a (Pojačati primjenu Okvirne konvencije Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duvana u svim zemljama). Takođe i u oblastima koje su determinante zdravlja, kao što su Ciljevi održivog razvoja 6.1, 6.2 i 6.3 o vodi i sanitaciji, ostaju izazovi i potreban je dalji napredak.

Ključni problem javnog zdravlja u Crnoj Gori je opterećenje nezaraznim bolestima. Tokom 2019. godine procenat smrtnih ishoda i godine života izgubljene usljed invaliditeta (engl. DALY) koje se mogu pripisati nezaraznim bolestima u Crnoj Gori bile su na nivou 94%, odnosno 85%. Nezarazne bolesti, uključujući i duševna stanja priznati su kao stanja koja se prenose socijalnim putem, što predstavlja veliki teret za resurse u sektoru zdravstva, ekonomiju i društvo. Da bi se smanjilo opterećenje nezaraznim bolestima, biće potrebno podržati inicijative vezane za ishranu, alkohol, duvan, gojaznost i zagađenje vazduha, te imati usmjereni fokus na prevenciju zajedničkih faktora rizika, posebno u vezi sa visokom prevalencom pušenja u Crnoj Gori od 35,4% kod odraslih osoba. Značajan posao ostaje da se uradi da bi se u potpunosti implementirala Okvirna konvencija SZO o kontroli duvana. Uz to, da bi se poboljšali zdravstveni sistemi u zemlji, potrebni su kvalitetni zdravstveni informacioni sistemi koji poboljšavaju praćenje pružanja usluga, napredak održivih politika finansiranja zdravstva i poboljšanje ocjene učinka pružalaca zdravstvenih usluga. Razvoj integrisanog paketa zdravstvene i socijalne zaštite koji se fokusira na pacijenta pomoći će da se vratimo bolji i da nikoga ne izostavimo.

Promovisanje zdravlja i blagostanja iziskivaće od Crne Gore da riješava posljedice starenja populacije i veliko opterećenje nezaraznim bolestima koje ima.

Obezbeđivanje da svako ima pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama i da se ne suočava pri tom sa poteškoćama ključni je cilj Evropskog programa rada i Ciljeva održivog razvoja. Rješavanje pitanja velikog udjela direktnih plaćanja troškova zdravstvene zaštite (engl. *out-of-pocket payments* - OOP) utvrđeno je kao jedan od strateških prioriteta. Tokom 2018. godine direktna plaćanja činila su otprilike 40% tekućeg trošenja na zdravstvo, što je značajno više nego prosjek u EU od 21,6%.

Kao strateški prioriteti prepoznato je i rješavanje anti-mikrobne rezistencije kroz jačanje sistema nadzora, povećane laboratorijske kapacitete, prevenciju i kontrolu zaraze, podizanje svijesti i politike i prakse bazirane na dokazima.

Ekološki izazovi za zdravlje, naročito zagađenje vazduha, bezbjedna voda i sanitacija, a i klimatske promjene, takođe predstavljaju značajan razlog za brigu. Na primjer, stopa smrtnosti koja se pripisuje zagađenju vazduha u domaćinstvu i okruženju iznosila je **XXXX na 100 000 stanovnika 2016. godine**. U fokusu zdravstvene agende je kako postati karbonski neutralan i prilagoditi se na posljedice klimatskih promjena za zdravlje, uključujući i sektor zdravstva. Zdravstvene vlasti posvećene su poboljšanju ekološke održivosti i zalaganju za jačanje otpornosti zdravstvenog sistema na klimatske promjene na nacionalnom nivou i u Mreži zdravih gradova Evrope i Radnoj grupi za zdravlje u klimatskim promjenama u okviru ekološkog i zdravstvenog procesa u Evropi. Crna Gora, kao potpisnica Protokola o vodama i zdravlju, posvećena je poboljšanju stanja vode, sanitacije i higijene (WASH) u zdravstvenim ustanovama i školama i usvajanju pristupa upravljanju na osnovu rizika u upravljanju i nadzoru voda i sanitacije.

Na nivou zdravstvenih sistema, u Crnoj Gori je potrebno promovisanje upotrebe digitalnih tehnologija da bi se obezbijedile djelotvorne, efikasne i personalizovane zdravstvene usluge i ubrzala transformacija zdravstvenog sistema. Digitalizacija takođe može da smanji pritisak na zdravstveni sistem u budućim vanrednim situacijama u zdravstvu nastavkom pružanja ključnih veza sa servisima za hronična stanja, duševno zdravlje, zdravlje majki i djece i sl.

1.4 Strateški prioriteti u transformaciji za zdravlje

3-5 pitanja koja se protežu kroz više sektora: Najznačajnija ideja ovog dijela jeste da se istakne ograničeni broj (3-5) strateških prioriteta koji se protežu kroz više sektora (ili 'transformativnih djelovanja'), koji predstavljaju preduslov za Crnu Goru da ostvari svoje ciljeve u oblasti zdravstva i razvoja. Ovi prioriteti prvenstveno obuhvataju izazove sa kojima se Crna Gora suočava ukupno gledano i kasnije će služiti kao polazište za definisanje kako SZO može da pomogne da se ovim izazovima bavi kroz konkretna djelovanja.

- ✓ **Kvalitetne i otporne zdravstvene usluge kojima je u fokusu čovjek, baziraju se na snažnoj primarnoj zdravstvenoj zaštiti kojom se rješavaju hronična stanja**

Ravnopravan pristup kvalitetnim servisima po razumnim troškovima predstavlja ključni izazov u unapređenju univerzalne pokrivenosti zdravstvenom zaštitom u Crnoj Gori. Pošto populacija Crne Gore stari, a nezarazne bolesti postaju sve prevalentnije, pružanje usluga treba da ima pristup u čijem je fokusu čovjek i koji se bazira na vrijednostima da bi se bolje ispunile potrebe populacije. Da bi djelotvorno i na odgovarajući način odgovorile na potrebe i očekivanja, zdravstvene usluge treba da budu organizovane oko primarne zdravstvene zaštite koja se fokusira na čovjeka i koja promoviše integraciju i koordinaciju zdravstvene zaštite i odnose poštovanja između građana i njihovih zdravstvenih radnika.

Obezbjeđivanjem glavne tačke kontakta i tačke ulaska u zdravstveni sistem, primarna zdravstvena zaštita čini zdravstveni sistem efikasnijim, djelotvornijim i ravnopravnijim

Rekalibracija pružanja primarne zdravstvene zaštite korišćenjem multidisciplinarnih timova, digitalne tehnologije i sa integrisanim uslugama zdravstvene zaštite, pomaže doktorima, medicinskim sestrama i tehničarima, kao i zdravstvenim radnicima u zajednici da pružaju djelotvorniju zdravstvenu zaštitu. Osnaživanje pacijenata i mjerenje kako usluge primarne zdravstvene zaštite daju rezultate koji zaista prave razliku u njihovom životu takođe su od ključnog značaja za pružanje zdravstvene zaštite sa visokim performansama. Inovacije u primarnoj zdravstvenoj zaštiti važne su za jačanje zdravstvenih sistema kako bi se buduće zdravstvene krize kontrolisale i kako bi se njima upravljalo, a i smanjili se rizici nepotrebne hospitalizacije ljudi koji se mogu djelotvorno liječiti u zajednici.

Pružanje zdravstvene i socijalne zaštite u svakom sistemu i u svakoj zemlji intenzivno je sa aspekta radne snage, a pružanje bezbjednih i kvalitetnih usluga u urbanom i ruralnom okruženju iziskuje zdravstvene i socijalne radnike koji su odgovarajući za svrhu posla koji obavljaju, koji imaju dobre rezultate i koji su ravnomjerno raspoređeni.

✓ **Obezbijediti finansijsku zaštitu i pristup lijekovima;**

Strateški prioritet Vlade Crne Gore jeste da obezbijedi da ljudi imaju pristup kvalitetnim zdravstvenim uslugama bez finansijskih poteškoća. Visoko na listi prioriteta Crne Gore jeste da se smanje direktna (*out-of-pocket*) plaćanja: Tokom 2018. godine direktna plaćanja činila su otprilike 39,61% tekućeg trošenja na zdravstvo, što je značajno više nego prosjek u EU od 21,6%. Jačanje finansijske zaštite imperativ je da bi se obezbijedilo da niko ne bude izostavljen.

Ljekovi su najznačajniji pokretač trošenja na direktna plaćanja; stoga je neophodno poboljšanje pristupa osnovnim lijekovima i medicinskim potrepštinama. Ravnopravan pristup kvalitetnim i bezbjednim lijekovima i medicinskim potrepštinama ključan je za poboljšanje zdravstvenih ishoda, kao i za jačanje povjerenja i pouzdanja u zdravstveni sistem.

✓ **Jačanje otpornosti na vanredne situacije u zdravstvu**

Pandemija kovida-19 stvorila je jedinstvenu priliku da se ponovo ocijeni i transformiše upravljanje zdravstvenim sistemom i njegove strukture, kako bi se on bolje pripremio za buduće katastrofe, kao što su pandemije, ekstremne vremenske nepogode (uključujući toplote talase i poplave) ili ekonomske krize.

Pandemija kovida-19 i njene katastrofalne posljedice za ljude, društvo i ekonomiju pokazale su da za Vladu Crne Gore mora biti prioritet da učini svoj zdravstveni sistem otpornim kako bi se postigla univerzalna pokrivenost zdravstvenim uslugama i zdravstvena sigurnost. Takva otpornost takođe treba da postoji i u prilagođavanju na posljedice klimatskih promjena.

Da bi se nacionalni zdravstveni sistem učinio otpornim potrebno je sljedeće: zdravstveni sistem sa dobrim rezultatima koji je orjentisan na primarnu zdravstvenu zaštitu; mogućnost da se održavaju osnovne zdravstvene usluge za sve; i ulaganja u osnovne funkcije javnog zdravlja, sa upravljanjem rizicima od vanrednih situacija kako bi se obezbijedili održivi kapaciteti prema IHR (2005).

Adekvatna ulaganja u pripremljenost na vanredne situacije u zdravstvu obezbijediće da zemlja ima kapacitete da sprečava, detektuje i reaguje na buduće opasnosti i vanredne situacije u zdravstvu.

Stoga je Crna Gora posvećena sljedećem: da održi adekvatna ulaganja za zdravlje i poziciju zdravlja kao suštinskog za socio-ekonomski oporavak i razvoj; da izgradi snažne temelje primarne zdravstvene zaštite kao najisplativijeg i najpravičnijeg načina da se postigne univerzalna pokrivenost zdravstvenim uslugama i zdravstvena sigurnost; da ulaže u osnovne funkcije javnog zdravlja da bi imala holističke i održive kapacitete u oblasti javnog zdravlja na svim nivoima zdravstvenog sistema, uključujući kapacitete potrebne za upravljanje rizicima od vanrednih situacija izazvanim svim vrstama hazarda; da u nastojanja za jačanje zdravstvenog sistema integriše obaveze obezbjeđivanja zdravstvene sigurnosti, pripremljenosti na vanredne situacije i upravljanje rizicima: da obezbijedi pružanje osnovnih servisa kao što je WASH i čista energija; da posebnu pažnju posvećuje onima koji nesrazmjerno trpe u zdravstvenim vanrednim situacijama.

1.5 Najznačajnije oblasti za saradnju na osnovu Evropskog programa rada i Opšteg programa rada

Do 1 stranice: Na osnovu strateških prioriteta za zdravstvenu transformaciju, navesti u osnovnim crtama ključne prioritete SZO za saradnju u predstojeće 4 godine u skladu sa okvirom Evropskog programa rada, pozivajući se na stubove i najznačajnije inicijative Evropskog programa rada. Detalji o operativnim aktivnostima biće obrađeni u Dijelu 2.

Na osnovu strateških prioriteta za zdravstvenu transformaciju, ključni prioriteti SZO za saradnju u predstojeće 4 godine u skladu sa okvirom Evropskog programa rada uključuju:

- ✓ Jačanje integrisanih, otpornih usluga primarne zdravstvene zaštite koje u svom središtu imaju čovjeka (Evropski program rada: ključni prioritet 1, Područje 1, Opšti program rada SZO 1.1.1)
- ✓ Podrška kapacitetima za spremnost i odgovor na covid-19 i buduće zdravstvene vanredne situacije (Evropski program rada: ključni prioritet 2, Područje: 2, Opšti program rada SZO 2.3.2)
- ✓ Implementiranje najboljih rješenja za upravljanje faktorima rizika od nezaraznih bolesti (Evropski program rada: ključni prioritet 3, Područje: 2, Opšti program rada SZO 3.2.1 i 3.2.2)
- ✓ Digitalna zdravstvena transformacija (Evropski program rada: ključni prioritet 1, Najznačajnija inicijativa 2, Opšti program rada SZO 4.1.1)
- ✓ Pristup lijekovima i medicinskim proizvodima (Evropski program rada: ključni prioritet 1, Područje 4, Opšti program rada SZO 1.3)

DIO 2. Programski prioriteti za saradnju tokom 2022-23. godine

Program saradnje za period 2022-23. godine, kako je detaljno izloženo u Prilogu 2, temelji se na gore datoj analizi i uzajamno je usaglašen i odabran kao odgovor na bojazni u oblasti javnog zdravlja, a u skladu sa stalnim nastojanjima da se poboljša zdravstveni status stanovnika Crne Gore.

Rezultati (outputs) programskog budžeta i povezae aktivnosti koje se obavljaju u ime Sekretarijata SZO predmet su daljih izmjena i dopuna, kako je propisano u Uslovima saradnje Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji.

DIO 3. Budžet i opredjeljena sredstva za period 2022-2023. godine

2.1 Budžet i finansiranje

Ukupni budžet Dvogodišnjeg sporazuma o saradnji sa Crnom Gorom iznosi 302.000,00 USD. Svi izvori sredstava biće aktivirani da bi se ovaj budžet finansirao tempom koji obje strane budu angažovale sredstva i kojim sredstva budu postajala raspoloživa.

Po odluci Svjetske zdravstvene skupštine WHA74.3, Generalni direktor će objaviti raspodjelu raspoloživih finansijskih sredstava, nakon čega Regionalni direktor može da razmatra sredstva koja će se iz Regionalne kancelarije opredijeliti za Dvogodišnje sporazume o saradnji.

O implementaciji svog godišnjeg i dvogodišnjeg programskog budžeta Sekretarijat SZO izvještavaće Regionalni komitet SZO za Evropu i Svjetsku zdravstvenu skupštinu.

2.2 Obaveze

Vlada i Sekretarijat SZO obavezuju se da će zajedno raditi na prikupljanju sredstava potrebnih da bi se ispunio ovaj Dvogodišnji sporazum o saradnji.

2.2.1 Obaveze Sekretarijata SZO

SZO je saglasna da obezbijedi, u skladu sa raspoloživošću finansijskih sredstava, te pravilima i propisima SZO, rezultate i postignuća definisana ovim Dvogodišnjim sporazumom o saradnji. Za sve subvencije za lokalne troškove ili direktne finansijske doprinose saradnji biće zaključeni posebni sporazumi u vrijeme izvršenja u skladu sa pravilima o nabavkama SZO.

2.2.2 Obaveze Vlade

Vlada je obavezna da učestvuje u potrebnim procesima formulisanja i sprovođenja politika i strategija, te da, u mjeri mogućeg, obezbijedi radni prostor, osoblje, materijale, zalihe i opremu i pokrije lokalne troškove neophodne za postizanje krajnjih ishoda identifikovanih u Dvogodišnjem sporazumu o saradnji.

LISTA SKRAĆENICA

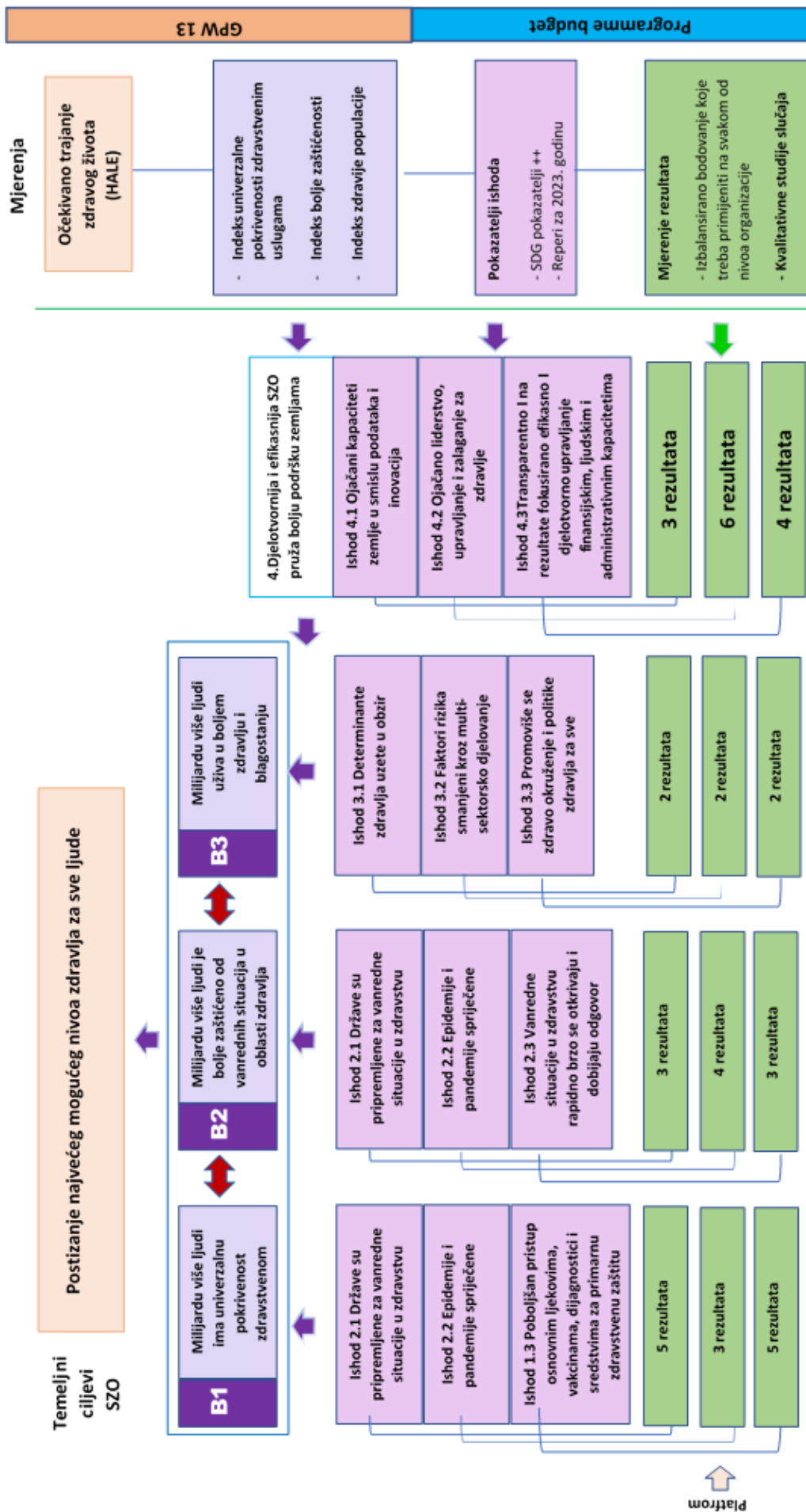
Opšte skraćénice

- BCA - Dvogodišnji sporazum o saradnji (engl. Biennial Collaborative Agreement)
- CO - Kancelarija u zemlji (engl. Country Office)
- COS - Strategija za saradnju sa zemljom (engl. Country Cooperation Strategy)
- EU - Evropska unija
- EPW - Evropski program rada SZO (2020- 2025) - „Ujedinjeno djelovanje za bolje zdravlje u Evropi”
- GDO - geografski razučena kancelarija
- BDP - bruto domaći proizvod
- GPW 13 – Trinaesti Opšti program rada SZO, 2019–2023. godine
- HWO - Šef kancelarije SZO (engl. Head of WHO Country Office)
- SDG - ciljevi održivog razvoja (engl. Sustainable Development Goals)

Tehničke skraćénice

- DALYs - godine života izgubljene usljed invaliditeta (engl. disability-adjusted life-years)
- GDI - Indeks rodnog razvoja (engl. Gender Development Index)
- HDI - Indeks razvoja po mjeri čovjeka (engl. Human Development Index)
- IHR - Međunarodni zdravstveni pravilnik (engl. International Health Rules)
- OOP - direktna plaćanja (engl. out-of-pocket)
- PZZ - primarna zdravstvena zaštita
- UHC - univerzalna pokrivenost zdravstvenim uslugama (engl. universal health coverage)
- WASH - voda, sanitacija i higijena (engl. Water, sanitation and hygiene)
- WHO FCTC - Okvirna konvencija SZO o kontroli duvana (engl. WHO Framework Convention on tobacco control)

Prilog 1: OKVIR ZA REZULTATE TRINAESTOG OPŠTEG PROGRAMA RADA SZO

Dvogodišnji sporazum o saradnji - Crna Gora

Strateški prioritet / Ishod	Rezultat	Opis proizvoda ili usluge
SP1. Milijardu više ljudi ima univerzalnu pokrivenost zdravstvenom zaštitom		
1.1	1.1.1 Poboljšani pristup kvalitetnim osnovnim zdravstvenim uslugama, bez obzira na pol, starost ili invaliditet	Jačati kapacitete primarne zdravstvene zaštite za pružanje usluga za djelotvorno upravljanje konkretnim bolestima. Pružiti tehničku pomoć u izradi Nacionalnog programa za mentalno zdravlje kojim će se promovisati usluge u oblasti mentalnog zdravlja koje se pružaju u zajednici. Pružiti tehničku podršku digitalizovanju pružanja usluga. Obezbijediti tehničku podršku u planiranju za jačanje kontrole kvaliteta.
	1.1.2 Države su u stanju da ojačaju svoje zdravstvene sisteme kako bi postigle rezultate vezane za pokrivenost posebnim uslugama za različita stanja i bolesti.	Pružiti tehničku podršku u planiranju djelotvorne kontrole kancera. Pružiti tehničku podršku u jačanju integrisanih TB usluga kojima je u središtu pacijent.
	1.1.3 Države su u stanju da ojačaju svoje zdravstvene sisteme kako bi rješavale zdravstvene potrebe posebno vezane za njihovu populaciju i prepreke jednakosti tokom cijelog života.	Podržati implementaciji Evropske agende za imunizaciju do 2030. godine
1.2	1.2.2 Zemlje su u stanju da proizvedu i analiziraju informacije o finansijskoj zaštiti, jednakosti i izdacima za zdravlje i da koriste ove informacije da bi pratile napredak i pružile osnov za donošenje odluka.	Pružiti tehničku podršku za jačanje finansijske zaštite
1.3	1.3.2 Poboljšani i ravnopravniji pristup zdravstvenim proizvodima kroz oblikovanje globalnog tržišta i podršku zemljama da prate i obezbjeđuju efikasne i transparentne sisteme za nabavke.	Tehnička pomoć za poboljšanje upravljanja i kontrole farmaceutskih usluga i drugih zdravstvenih tehnologija; obezbjeđujući dostupnost i pristupačnost lijekova i drugih zdravstvenih tehnologija
	1.3.5 Države su u stanju da rješavaju pitanje anti-mikrobne rezistencije kroz ojačane sisteme nadzora, i laboratorijske kapacitete, prevenciju i kontrolu zaraze, podizanje svijesti i kroz politike i prakse bazirane na dokazima.	Tehnička pomoć da bi se podržala implementacija plana za anti-mikrobnu rezistenciju
SP2. Milijardu više ljudi je bolje zaštićena od vanrednih situacija u oblasti zdravlja		
2.1	2.1.2 Kapaciteti za spremnost za vanredne situacije ojačani su u svim zemljama	Podrška implementaciji Nacionalne politike zdravstvene sigurnosti
	2.1.3 Države operativno spremne da ocijene i upravljaju identifikovanim rizicima i osjetljivostima	Tehnička pomoć za uspostavljanje i jačanje Operativnog centra za vanredne situacije u oblasti javnog zdravlja

Strateški prioritet / Ishod	Rezultat	Opis proizvoda ili usluge
2.3	2.3.3 Osnovne zdravstvene usluge i sistemi zadržani i ojačani u krhkim i vulnerabilnim okruženjima na koje utiču konflikti	Tehnička pomoć u jačanju pružanja osnovnih zdravstvenih usluga
Milijardu više ljudi uživa u boljem zdravlju i blagostanju		
3.1	3.1.1 Države su u stanju da rješavaju socijalne determinante zdravlja tokom cijelog života	Izgradnja kapaciteta za odgovor zdravstvenog sistema na zlostavljanje djece
3.2	3.2.2 Države su u stanju da ojačaju partnerstva između različitih sektora, kao i mehanizme za upravljanje, zakone i fiskalne mjere	Tehnička pomoć da se djelotvorno kontrolišu nezarazne bolesti i povezani faktori rizika. Pružiti tehničku podršku Vladi da unaprijedi implementaciju Okvirne konvencije za kontrolu duvana.
3.3	3.3.1 Države su u stanju da rješavaju ekološke determinante, uključujući klimatske promjene	Pružiti tehničku pomoć u implementaciji Protokola o vodi i zdravlju. Tehnička pomoć u implementaciji Minamata konvencije.
Djelotvornija i efikasnija SZO koja pruža bolju podršku državama		
4.1	4.1.1 Države su u stanju da ojačaju sisteme za podatke, analitiku i zdravstvene informacije kako bi pružali osnov za politiku i realizovali uticaj.	Podržati zemlju u digitalizaciji zdravstvenog informacionog sistema. Nacionalna digitalna procjena zdravlja. Učešće u digitalnim zdravstvenim mrežama.